
Ta vare på
funkisen!
Byantikvaren

Dette er en brosjyre for deg som eier eller bor i en funkisbygning.

Oslo har et stort mangfold av funkisbygninger fra perioden 1925 – 1940, fra murvillaer og ”byggmesterfunkis” i tre, til leiegårder i pusset eller upusset tegl. Her vil vi gi deg noen tips om hvordan du best kan bevare funkisen, og peke på noen spesielle utfordringer ved å ta vare på denne stilarten.

Historikk

Den første større funksjonalistiske bygningen i Norge var Lars Backers restaurant *Skansen* fra 1927. Siden fulgte en rekke private villaer, flere restauranter og større forretningsbygg. I 1930-årene ble det også bygget større boligkomplekser og bygårder i Oslo med tydelige funksjonalistiske trekk.

Funksjonalismen har røtter tilbake til tidlig 1900-tall i Europa. Først var det særlig industribygninger som tok opp det nye formspråket. De skulle ha en planform og volumsammensetning som var skreddersydd for den moderne industriens produksjonslinjer – de var altså tilpasset *funksjonen*. Bruk av historiserende bygningselementer eller ornamentikk på fasadene var verken nødvendig eller ønskelig – det ville bare ødelegge inntrykket av at verden stod på spranget inn i en ny tid.

Fascinasjonen for den moderne verden slo også inn i arkitekturen: Både bolig og by skulle være funksjonelle og rasjonelle som maskiner! Slike tanker kan høres kalde og fremmedgjørende ut for oss i dag, men det var ikke slik da fremskrittsoptimismen rådet i 1920-årene.

Slagordet ”form følger funksjon” og den uttalte motstanden mot ornamentikk betydde at arkitekturen ikke lenger fikk en tydelig stedbundethet eller ”lokal stil” – i alle fall i teorien. I engelskspråklige land kalles funksjonalismen derfor ”the international style”.

Funksjonalistiske bygninger kjennetegnes av klare geometriske former, ofte sammenstilte kuber og sylindre. Materialer som armert betong kunne gi konstruksjoner hvor forholdet mellom *bærende* og *bårne* elementer ble endret i forhold til tidligere. Man fikk åpne fasader med stort lysinnslipp, og vinduer plassert også i hjørnene eller i buede vegger. I trearkitekturen kunne noe av det samme oppnås når veggene ble konstruert som panelt stenderverk, i motsetning til den tradisjonelle, laftede tømmerveggen.

Verdier og særpreg

Funkisbygninger har en enkel geometrisk form, eller er satt sammen av tydelige geometriske volumer som kan ”plukkes fra hverandre” visuelt. Funkisarkitekturen er oftest utformet med en helhetlig og nøye planlagt balanse mellom de ulike bygningsdelene – flatene, fremspringende elementer som balkonger og baldakiner, og dør- og vindusåpninger. Funkisbygninger tåler sjelden endringer i form av innsetting av nye/flere vinduer eller etablering av nye tilbygg, uten at den fine balansen og dermed kraften i det funksjonalistiske uttrykket svekkes.

Selv om konstruksjonen ofte var i ”nye” materialer som armert betong, kunne detaljeringen være i naturmaterialer av høy kvalitet: Harde tresorter som teak og eik, naturstein som marmor og travertin, eller messing og bronse. Uten den tradisjonelle ornamentikken ble materialbruken en viktig mulighet for dekorative virkninger.

Hageanleggene var ofte planlagt i sammenheng med bygningen. Tilsvarende kunne arkitekten tegne detaljer fra møbler og helt ned til dørklinker og nøkler.

Funksjonalismen faller sammen med privatbilismens tidlige periode. Det hører ofte originale garasjer til boligene, enten i hovedvolumet eller som en selvstendig bygning på tomten.

Funksjonalismens balkonger er knappe og nette og var opprinnelig like mye et arkitekturelement som et oppholdssted. Nye eller utvidede balkonger som følge av ønsker om økt komfort og bedre møbleringsmuligheter, vil ofte medføre at bygningens balanserte arkitekturuttrykk blir sterkt skadelidende.

Sårbarhet

* Helheten er viktig. En funkisvilla kan for eksempel ha garasje, porter, gjerder og hageanlegg utført i sammenheng med hovedbygningen.

* Detaljene er det første som blir borte. Dørklinker, vindushasper og beslag – deretter selve døren og vinduet, kjøkken-, bad- og garderobeinnredningen. Dette er viktige kvaliteter!

* Vær bevisst på husets overflater – både materialer, form og farger.

* Det er en misforståelse at funkisen var hvit. Ofte var det to farger, én på vegg og én på dører, karmer og andre detaljer – disse kunne ”bytte plass” i 2. etasje (”skjørt- og bluse”-hus). Interiørene kunne ha djerv fargesetting og dekormaling.

Utfordringer og løsninger

Med funksjonalismen ble det introdusert nye byggematerialer og -metoder som i ettertid har vist seg å gi store tekniske utfordringer. Flate tak og knappe takutstikk øker faren for fuktskader. Omfattende skader i betongen er stort sett forårsaket av armeringskorrosjon. Armeringsjernet ruster og utvider seg når betongen har karbonatisert og ikke lenger beskytter mot oksygen og fuktighet.

Betongkonstruksjoner har dårlige isolerende egenskaper. Etterisolering av gulv mot kjeller og tak eller etasjeskiller mot kaldt loft, samt innvendige varevinduer er uproblematiske tiltak som ofte lønner seg. Dersom ytterveggene skal energiforbedres, må de enten etterisoleres på inn- eller utsiden.

* Innvendig etterisolering bevarer eksteriøret, men kan medføre kuldebroer (felter som er dårlig isolerte) der etasjeskiller og innvendige vegger møter ytterveggens innside. Ytterveggen blir kaldere og fuktigere, som igjen kan gi skader. Muggsopp mellom isolasjonen og ytterveggen kan også gi store innemiljøproblemer.

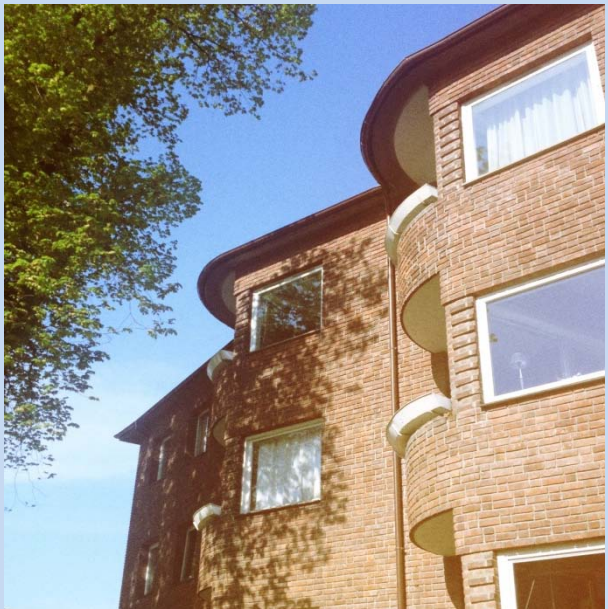

* Utvendig etterisolering er den beste løsningen rent bygningsteknisk, men fører som regel til endret utseende på bygningen, og må vurderes i forhold til bevaringsmessige og arkitektoniske hensyn. Velger man å isolere utvendig er det viktig å flytte dører/karmer og vinduer etter ut i vegglivet, slik at de opprinnelige proporsjonene beholdes.

På 1930-tallet kom de første moderne baderommene. Disse, samt kjøkkeninnredningen, kan tilpasses moderne behov ved moderat utskiftning og litt supplering.

Balkongene bør ideelt sett beholdes slik de er, som et arkitektonisk element. Det er også viktig å videreføre opprinnelig eller tidstypisk utforming og materialbruk. Stålrekkverk var ofte sikret med duk på innsiden, en fin løsning som med fordel kan videreføres. Nye krav til høyde på rekkverk kan tilfredstilles med en ekstra, liggende rund stålstang, eventuelt to over hverandre.

Anbefalinger

* Ta vare på originale bygningsdeler og materialer!

* Originale funkisvinduer har oftest god kvalitet og kan oppgraderes slik at de bidrar til god varme og lydisolasjon i boligen!

* Velg panel med riktige dimensjoner, i høvlet kvalitet, og videreför gjærete hjørner der det er liggende panel!

* Ta vare på detaljene! Det er mulig å få kjøpt brukte deler.

* Undersøk den opprinnelige fargesettingen ved forsiktig avskrapning/avdekking – funkisen var sjeldent (bare) hvit!

* Enøk- og miljøtiltak kan gjøres på bygningens premisser! Opprinnelige vinduer kan bevares og oppgraderes, og mye kan vinnes ved etterisolering i gulv og tak.

Nyttig informasjon

www.byantikvaren.oslo.kommune.no
På Byantikvarens hjemmesider finner du flere faktaark og veiledere som er nyttige for deg som eier en funkisbygning.

www.fortidsminneforeningen.no
Fortidsminneforeningen har en egen serie med hefter – "Gode råd" – som tar for seg praktisk bygningsvern.

www.byggogbevar.no
På nettstedet Bygg & Bevar finner du blant annet tips om håndverkere og produkter.

docomomo.blogg.no
DOCOMOMO arbeider med å registrere, dokumentere og bevare modernismens arkitektur.

Litteratur

Christensen, Arne Lie (red.), *FUNKIS. Fremtid for fortiden* nr. 3/4-2007.

Findal, Wenche, *Funksjonalismens boliger: form, funksjon, komfort*, Oslo 2007.

Aarønæs, Lars og Jiri Havran, *Norsk funkis*, Oslo 2007.

Byantikvaren

Maridalsveien 3
Postboks 2094 Grünerløkka
0505 OSLO
Telefon: 23 46 02 95

postmottak@bya.oslo.kommune.no
www.byantikvaren.oslo.kommune.no

Ta vare på funkisen!

Redaksjon: Vidar Trædal, Morten Stige, Tove Solbakken, André Korsaksel og Cathrine Reusch.

Foto: Tove Solbakken

Oslo 2012

